

Mirosław Niziurski

Dziecięce wytwory wokalne

Studia Pedagogiczne. Problemy Społeczne, Edukacyjne i Artystyczne 2, 31-38

1987

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Mirosław Niziurski

Instytut Wychowania Muzycznego WSP w Kielcach

DZIECIĘCE WYTWORY WOKALNE

Zagadnienia związane z muzyczną twórczością dziecka /określenia „twórczość” używam tu umownie, jako że twórczością muzyczną zwykło się nazywać świadomą działalność kompozytora, której efektem jest utwór muzyczny o pewnej wartości artystycznej znalazły się w centrum zainteresowania współczesnej metodyki wychowania muzycznego. Systemy Karola Orffa i Emila Jaquesa-Dalcroze'a przeniesione na polski grunt potwierdziły w pełni tezę, że twórcza ekspresja, sam proces „tworzenia” mają ogromne znaczenie w rozwoju osobowości dziecka i stanowią ważny element kształcenia jego muzycznych zainteresowań i wrażliwości na muzykę. Umiejętne wyzwalamie ekspresji dziecka przez nauczyciela i właściwe sterowanie procesami „tworzenia” - szczególnie w okresie wychowania przedszkolnego i nauczania początkowego stanowią ponadto swojego rodzaju wprowadzenie dziecka do kompozytorskiej „kuchni” i - poprzez własne doświadczenia - wyzwalamie zainteresowania profesjonalną twórczością muzyczną, ułatwiają percepcję dzieła muzycznego, a więc - sprzyjają osiągnięciu głównego celu wychowania muzycznego, jakim jest przygotowanie kulturalnego, świadomego odbiorcy muzyki artystycznej.

Twórczości dziecięcej poświęcono w nowym programie przedmiotu „muzyka” w szkole podstawowej wiele miejsca. Wdrażanie tego na wskroś nowoczesnego programu stawia przed nauczycielem szereg problemów wymagających rozwiązania naukowego. Jednym z nich jest zagadnienie twórczości wokalne dziecka.

Podstawowe problemy sprowadzają się tu do następujących pytań:

- Czy dziecko 9 - 11 letnie jest w stanie zaimprowizować melodię do wyuczonego wcześniej krótkiego wierszyka?

- Jakie czynniki mają wpływ na jakość muzyczną i wartość estetyczną wokalnych utworów dziecięcych?

Badaniami mającymi za cel rozwiązanie tych problemów zajęli się w latach 1978 - 1982, w ramach prowadzonego przeze mnie seminarium magisterskiego w Wyższej Szkole Pedagogicznej im. J. Kochanowskiego w Kielcach, studenci studiów zaocznych wychowania muzycznego¹.

Przyjęliśmy hipotezę, że wartość dziecięcych utworów wokalnych zależy w głównej mierze od zdolności muzycznych dziecka oraz jego rozśpiewania, a więc i od skali jego głosu, jak też od szeregu innych czynników działających pośrednio, np. od ogólnej aktywności muzycznej dziecka /śpiewanie w chórze, w zespole wokalnym, udział w audycjach muzycznych i w koncertach, słuchanie muzyki i in./. Wtwór wokalny dziecka może być bowiem tylko bardziej lub mniej udaną kompilacją motywów i rytmów zakodowanych w pamięci dziecka poprzez różne wcześniejsze doświadczenia muzyczne.

Badania przeprowadzone zostały w czterech szkołach miejskich i siedmiu zbiorczych szkołach gminnych województw: kieleckiego, radomskiego, lubelskiego i krośnieńskiego. Objęto nimi 403 uczniów klas III i IV szkoły podstawowej.

W badaniach posłużono się gdańskim „Testem badania podstawowych zdolności muzycznych”, zwanym też Metodą H-J /Jana Horbulewicza i Zbigniewa Janczewskiego/, ankietą o dziecku, której kwestionariusz został specjalnie do tego celu opracowany, oraz wywiadem z wychowawcą klasy i nauczycielem wychowania muzycznego. Badania ankietą oraz wywiady miały na celu dostarczenie możliwie wszechstronnych informacji o dziecku, jego stosunku do muzyki, związkach z muzyką, a także o zainteresowaniach muzycznych rodziny i najbliższego otoczenia dziecka.

Przed nagraniem utworu, dzieci na lekcji języka polskiego nauczyły się tekstu czterowiersza². Każdy wierszyk był tak dobrany, aby jednoznacznie wyrażał określony nastrój, a tym samym sugerował dziecku zaimprovizowanie właściwego odpowiednika melodycznego. Dzieci nie znały celu uczenia się wierszyka, na nagranie były wzywane pojedynczo, aby wykluczyć możliwość porozumiewania się, a tym samym wcześniejszego przygotowania własnej melodii. Po nagraniu utwory dziecięce zostały zapisane z taś-

my magnetofonowej za pomocą nut i poddane wszechstronnej analizie pod względem budowy formalnej, melodii, rytmu, harmonii. Ocenione też zostały pod względem artystycznym i pod tym kątem podzielone na cztery kategorie.

Do kategorii I zaliczono wytwory najlepsze, tj. najciekawsze pod względem muzycznym, o prawidłowej budowie formalnej i harmonicznnej, rozwinięte melodycznie, w których istnieje zgodność melodii z nastrojem wiersza.

Do kategorii II zaliczono wytwory, które nie spełniały wszystkich wymogów kategorii I. Były to wytwory przeciętne, o mało ciekawej i słabo rozbudowanej melodyce, odznaczające się jednostajnym lub mało zróżnicowanym rytmem lub pewnymi nieprawidłowościami w strukturze formalnej i przebiegu harmonicznym.

Do kategorii III zaliczono wytwory nieudane pod względem muzycznym, których melodia ograniczona została do 2-3 dźwięków lub w ogóle nie była zaśpiewana, lecz wyrecytowana, oraz te, które nie posiadały określonej tonacji, rytmu i metrum, śpiewane fałszywie pod względem intonacyjnym.

W kategorii IV znalazły się wytwory, których melodie zostały w całości lub w większej części „zapożyczone” ze znanych pieśni i piosenek.

W celu sprawdzenia głównej hipotezy roboczej, iż czynnikiem decydującym o jakości wytworu są zdolności muzyczne dziecka, dokonano zestawienia porównawczego czterech grup dzieci, których wytwory zostały zaliczone do określonej kategorii, ze średnią oceną uzyskaną w danej grupie z testu zdolności muzycznych:

Tabela 1

Średnie zdolności muzyczne dzieci wg kategorii wytworów

kategoria wytworów	szkoły miejskie			zbiorcze szkoły gminne			ogółem		
	liczba dzieci	%	średnia ocena zdolno- ści muz	liczba dzieci	%	średnia ocena zdolno- ści muz.	liczba dzieci	%	średnia ocena zdolno- ści muz
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
I	41	27	4,0	70	28	4,2	111	27	4,1
II	59	39	3,5	104	42	3,2	163	41	3,3
III	43	28	3,0	61	24	3,0	104	26	3,0

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
IV	10	6	3,9	15	6	3,9	25	6	3,9
razem /średnio/	153	100	3,6	250	100	3,6	403	100	3,6

Zestawienie /tabela 1/ uwidacznia dużą zależność jakości wytworu dziecka od jego zdolności muzycznych. Potwierdziły to wszystkie przypadki jednostkowe, jak i średnia całej populacji. Różnica w ocenie zdolności muzycznych dzieci, które ułożyły najlepsze melodie /kat. I/ w stosunku do dzieci, których wytwory uznane zostały za nieudane /kat. III/ wynosi 1,1 stopnia wg stosowanej skali ocen szkolnych. Badania nie wykazały natomiast różnic pomiędzy dziećmi ze szkół miejskich i zbiorczych szkół gminnych. Różnica 0,2 stopnia w kat. I na korzyść szkół gminnych i 0,3 stopnia w kat. II na korzyść szkół miejskich wydaje się mało istotna.

Odrębnego potraktowania wymagają wytwory o melodiach zapożyczonych. Otóż średnia z testu zdolności muzycznych dzieci, które zaśpiewały wyuczony wierszyk na jakąś znaną melodię, wynosząca 3,9 stopnia, stawia je w rzędzie zdolnych muzycznie /wynik tylko o 0,2 stopnia niższy niż w I kategorii wytworów/, zaś dane z ankiety i wywiadów wskazują na to, że są to dzieci - podobnie jak z grupy I - bardzo aktywne muzycznie i rozśpiewane. Małą muzyczną aktywnością lub wręcz niechęcią do muzyki charakteryzują się natomiast dzieci, których wytwory były nieudane.

Badania wykazały również dużą zależność ambitusu melodii od skali głosu dziecka, chociaż dzieci przy improwizowaniu melodii wykorzystywały skalę swego głosu zaledwie średnio w 57%. Istnieje ścisła współzależność jakości muzycznej wytworu, skali głosu dziecka i ambitusu zaimprowizowanej przez dziecko melodii /tabela 2/.

Z tabeli 2 wynika jednoznacznie, że dzieci, których wytwory ocenione zostały najwyżej /kat. I/, posiadają największą skalę głosu, a ich wytwory charakteryzują się największym ambitusem. Widać również wzajemną zależność pomiędzy zdolnościami muzycznymi, skalą głosu dziecka, ambitusem zaimprowizowanej melodii a jakością muzyczną i wartością artystyczną wytworów.

Tabela 2

Ambitus melodii i skala głosu dziecka w poszczególnych kategoriach wytworów

kategoria wytworów	średni ambitus melodii	średnia skala głosu
I	septyma /7/	duodecyma /12
II	seksta /6/	decyma /10/
III	kwinta /5/	nona /9/

Zainteresowano się również wynikami analizy muzycznej wytworów. Dokonano uogólnienia m.in. w zakresie ilości i rodzajów wykorzystywanych interwałów, ilości i wartości rytmicznej nut, sklasyfikowano melodie wytworów pod względem rysunku, zastosowanych tonacji, powtarzania motywów rytmicznych i melodycznych, progresji itp. Okazało się, że interwałem, jakim dzieci posługują się najczęściej, nie jest - jak dotychczas uważano - tercja mała w dół, lecz s e k u n d a w dół. Ruchy o sekundę do góry oraz kroki sekundowe w zarejestrowanych melodiach wytworów dziecięcych stanowią prawie połowę wszystkich użytych interwałów /47%/.

Tabela 3

Interwały występujące w wytworach dziecięcych

Rodzaj interwału	1	2 ↑	2 ↓	3 ↑	3 ↓	4 ↑	4 ↓
Ilość interwałów	2372	1942	2898	973	1210	348	228
% interwałów	23	19	28	9	12	4	2

cd. tabeli 3

5 ↑	5 ↓	6 ↑	6 ↓	7 ↑	7 ↓	8 ↑	8 ↓	9 ↑	9 ↓
324	80	61	21	21	-	8	5	-	2
3	0,7	0,6	0,2	0,2	-	0,08	0,05	-	0,02

Jak wynika z tabeli 3 dzieci w improwizacji wokalnejs posługują się głównie ruchami sekundowymi i powtarzaniem dźwięku. Interwały prymy i sekundy stanowią ogółem 70% wszystkich użytych przez dzieci kroków i skoków melodycznych, tercje - 21% a pozostałe zaledwie 9%. Na 10 493 ogółem użytych interwałów nie wystąpiła ani jedna septyma w dół i ani jedna nona w górę. W jednym wytworze dziecko posłużyło się skokiem nony w dół, który był jednak wynikiem przeniesienia oktawowego sekundy wielkiej.

Z rodzajem używanych najczęściej interwałów wiąże się też najczęściej występujący typ melodyki wytworów /tabela 4/.

Tabela 4

Typy melodii wytworów wokalnych /w procentach/

Rysunek melodii						
procent	23	53	8	2	2	12

- - melodia stojąca
- - melodia falista
- - melodia wypukła
- - melodia wklęsła
- - melodia wznosząca się
- - melodia opadająca

Aż 76% wszystkich zaimprowizowanych przez dzieci melodii to melodie typu stojącego i falistego, a więc oparte głównie na powtarzanych dźwiękach lub niewielkich odchyleniach w górę i w dół od dźwięku podstawowego. Żaden z wytworów nieudanych /kat. III/ nie posiadał melodii typu wypukłego, wklęsłego, wznoszącego lub opadającego.

Badania nasze wykazały duże możliwości twórcze dzieci. Wiele wytworów, chociaż były rezultatem żywiołowej improwizacji, posiada nie tylko ciekawą linię melodyczną i rytmikę, ale i pewne walory artystyczne. Dużo wytworów urzeka szczerością wypowiedzi muzycznej, swobodnym tokiem rozwoju melodii, trafno-

ścią oddawanego w muzyce nastroju wiersza. Niektóre wytwory, po niewielkich retuszach, mogłyby się znaleźć w śpiewnikach szkolnych. Badania nasze wykazały również, że „zabawa w twórczość” jest dla dzieci formą bardzo atrakcyjną. Podeszły one do postawionego przed nimi zadania z całą powagą, a odtwarzane z taśmy magnetofonowej, po zakończeniu nagrań, produkcje wokalne spotykały się z bardzo żywym zainteresowaniem całej klasy - dzieci dyskutowały nad tym, czyja piosenka wypadła najlepiej, kto najbardziej zaśpiewał. Pojawił się element współzawodnictwa, będący ważnym czynnikiem mobilizacji artystycznej.

Przeprowadzone przez nas badania objęły zaledwie wąski wycinek obszernego działu, jakim jest w programie przedmiotu „muzyka” w szkole podstawowej - „tworzenie muzyki”. Dział ten zakłada, że dziecko powinno zdobyć elementarne umiejętności twórczego przekształcania materiału dźwiękowego i rytmicznego. Warto więc - w celu wypracowania najbardziej efektywnych form pracy na lekcjach „muzyki” - kontynuować ten kierunek badań. Bo chociaż mija sto lat od „odkrycia” twórczości dziecka jako ważnego środka stymulującego ogólny rozwój jednostki, to niewiele dotychczas na tym polu zrobiono. Zmiany koncepcji wychowania muzycznego dzieci i młodzieży napotykały bowiem na różnorodne trudności i opory ze strony zwolenników tradycyjnej metodyki. I chociaż dziś już właściwie nikt nie neguje roli, jaką aktywność twórcza dziecka odgrywa w jego rozwoju artystycznym i intelektualnym, w jego edukacji ogólnej i estetycznej /umilkły nawet głosy protestu tych kompozytorów, którzy podważali muzyczne poczynania twórcze dziecka jako „dyletanckie” !/, to przecież z różnych powodów, m.in. z powodu braku właściwie przygotowanych do realizacji tych zadań nauczycieli „muzyki”, w większości szkół podstawowych w Polsce wychowuje się muzycznie dzieci starymi sposobami. Jest to ogromna strata, twórczość muzyczna dziecka stanowi bowiem potężną siłę napędową jego

w s z e c h s t r o n n e g o   rozwoju.

P r z y p i s y

¹ W artykule wykorzystałem dane z następujących prac magisterskich napisanych pod moim kierunkiem:

- Ryszard Górecki, Wytwory wokalne dzieci klas IV Szkoły Podstawowej oraz próba ustalenia czynników warunkujących ich poziom muzyczny i estetyczny;
- Janusz Janus, Analiza i ocena wytworów wokalnych dzieci na przykładzie klasy V Szkoły Podstawowej nr 3 w Końskich;
- Ewa Kot, Twórczość wokalna dziecka;
- Henryk Majchrowski, Czynniki warunkujące twórczość wokálną dzieci w kl. IV;
- Jan Maslonkowski, Analiza i ocena dziecięcych wytworów wokalnych na przykładzie klas trzecich Szkoły Podstawowej nr 1 w Starachowicach;
- Zofia Metto, Analiza wytworów wokalnych uczniów klasy IV Szkoły Podstawowej w Magnuszewicach;
- Aleksander Narecki, Twórczość wokalna dzieci w klasach czwartych;
- Witold Pluta, Twórczość wokalna dziecka;
- Leszek Rokita, Analiza wokalnych wytworów dziecięcych na przykładzie klasy VI Zbiorczej Szkoły Gminnej w Jedlińsku;
- Stanisław Sołtysek, Czynniki warunkujące poziom muzyczny i estetyczny wokalnych wytworów dziecięcych w klasie IV Zbiorczej Szkoły Gminnej w Wiślicy;
- Kazimierz Szlęk, Czynniki warunkujące poziom muzyczny i estetyczny wokalnych wytworów dziecięcych.

2 Zastosowano następujące wierszyki:

„Dalej żwawo póki czas,
skoczny taniec nęci nas.
Idą dzieci, idą w tan
aż się drzewa dziwią nam”.

„Skacze po lesie
z wielkiej uciechy,
że ma w spiżarni
smaczne orzechy”.

„A ta zima, zima biała
w polu z luty m tańcowała.
Ej, wicherku, kumoterku
zagrajże nam do oberka”.

„W dzień jesienny, pomaleńku
idzie dziadek z babuleńką.
Babcia mówi: grzej się dziadku
w ciepłym słońcu, w babim latku”